

Govorni poremećaji kod djece

Lojen, Maja

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:557338>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE**

**MAJA LOJEN
DIPLOMSKI RAD**

GOVORNI POREMEĆAJI KOD DJECE

Čakovec, rujan 2020.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
(Čakovec)**

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Maja Lojen

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Govorni poremećaji kod djece

MENTOR: prof. dr. sc. Đuro Blažeka

Čakovec, rujan 2020.

SADRŽAJ

Sažetak	1
Summary	2
1. UVOD	3
2. GOVOR I RAZVOJ GOVORNOG IZRAZA KOD DJECE.....	5
3. POREMEĆAJI IZGOVORA	8
3.1. Kako prepoznati poremećaj izgovora?	9
3.2. Uzroci poremećaja izgovora.....	11
3.3. Sprječavanje poremećaja izgovora	12
4. JEZIČNE TEŠKOĆE	13
4.1. Usporen jezično-govorni razvoj	13
4.2. Nerazvijen govor	14
4.3. Posebne jezične teškoće	15
4.4. Zašto dolazi do poremećaja jezično-govornog razvoja?	16
5. POREMEĆAJI RITMA I TEMPA GOVORA	17
5.1. Mucanje	17
5.1.1. Vrste mucanja	19
5.2. Brzopletost.....	19
5.3. Bradilalija	20
5.4. “Skandirajući govor“	21
6. POREMEĆAJI GLASA.....	22
6.1. Sprječavanje poremećaja glasa u djece	22
7. AFAZIJA I DISFAZIJA	24
8. MEĐUOVISNOST GOVORA I MOTORIKE.....	26
9. JEZIČNE IGRE U SLUŽBI POTICANJA PRAVILNOG RAZVOJA GOVORA	28
9.1. Pjesme u obliku igara za razvoj govora.....	29

9.2. Malešnice i igre prstima	30
9.3. Poticanje razvoja govora	31
10. ZAKLJUČAK	33
LITERATURA.....	35
Kratka biografska bilješka.....	37
Izjava o samostalnoj izradi rada	38

Sažetak

Razvoj dječjeg govora je veoma složen i suptilan proces, koji se odvija pod utjecajem mnoštva različitih čimbenika. Govor je socijalni fenomen i njegov je razvoj moguć isključivo u uvjetima ljudskog okruženja. Obitelj je najbliže i najprirodnije okruženje djeteta, i zato ima najveću ulogu u procesu dječjeg razvoja, uključujući i razvoj govora. Za mnogu današnju djecu može se reći da su siromašna jezikom. Rano prepoznavanje odstupanja i rane intervencije od iznimne su važnosti jer zakašnjeli i neadekvatan razvoj govora jedan je od glavnih uzročnika kasnijih teškoća u učenju. U trećem poglavlju su detaljnije prikazani najučestaliji govorni poremećaji u općoj populaciji djece, "Poremećaji izgovora", njihovi uzroci i sprječavanje. Četvrto poglavlje opisuje jezične teškoće te zašto dolazi do poremećaja jezično-govornoga razvoja. U petom poglavlju opisuju se poremećaji ritma i tempa govora, dok se u šestom poglavlju opisuju poremećaji glasa i sprječavanje poremećaja glasa u djece. Iduće poglavlje opisuje afaziju i disfaziju, odnosno teškoće koje nastaju zbog djelovanja moždanog oštećenja na komunikaciju. Kada razvoj pokreta prstiju odgovara dobi, razvoj govora je također normalan. Kada razvoj fine motorike zaostaje, zaostaje i razvoj govora. O tome nam govori osmo poglavlje u kojem se opisuje međuovisnost govora i motorike. Igra je čovjekova prirodna aktivnost. Ona omogućuje da se čovjek razvija tjelesno, intelektualno, emocionalno, duhovno, socijalno. Stoga su u devetom poglavlju opisane jezične igre u službi poticanja pravilnog razvoja govora. Posebno je naglasak stavljen na pjesme u obliku igara za razvoj govora jer je djeci lakše prihvatiti govorno gradivo, ako je ritmično i dostupno vizualiziranju, a pjesma ima upravo te kvalitete. Uz pjesme u obliku igara, posebno značenje imaju i igre prstima koje će također biti detaljnije opisane u devetom poglavlju. Naposljetku, bit će opisano poticanje razvoja govora te kako se jezično-govorni razvoj treba stalno poticati jer uredno razvijen jezik i govor su preduvjeti za primjeren razvoj djeteta.

Ključne riječi: razvoj govora, poremećaji govora, pokret, jezične igre, poticanje govora

Summary

The development of children's speech is a very complex and subtle process, which takes place under the influence of many different factors. Speech is a social phenomenon and its development is possible only in the conditions of the human environment. The family is the closest and the most natural child's environment and therefore has the greatest role in the process of child development, including speech development. For many of today's children can be said to have poor language. Early recognition of deviations and early interventions are extremely important because delayed and inadequate speech development is one of the main causes of later learning difficulties. The third chapter describes in more detail the most common speech disorders in the general population of children, "Articulation disorders", their causes and prevention. The fourth chapter describes language difficulties and the reasons why language-speech disorders occur. The fifth chapter describes speech rhythm and tempo disorders, while the sixth chapter describes voice disorders and the prevention of voice disorders in children. The next chapter describes aphasia and dysphasia, i.e. the difficulties that arise due to the effect of brain damage on communication. When the development of finger movements corresponds to the age, speech development is also normal. When the development of fine motor skills lags behind, the development of speech also lags behind. The eighth chapter, which describes the interdependence of speech and motor skills, tells us about this. The game is man's natural activity. It allows a person to develop physically, intellectually, emotionally, spiritually, socially. Therefore, the ninth chapter describes language games for stimulating the correct development of speech. Particular emphasis is placed on songs in the form of games for speech development because it is easier for children to accept speech teaching material if it is rhythmic and accessible to visualization, and the song has exactly these qualities. In addition to songs in the form of games, finger games also have a special meaning, which will also be described in more detail in the ninth chapter. Finally, the stimulating of speech development will be described as well as the way in which language and speech development should be constantly stimulated because properly developed language and speech are prerequisites for the appropriate development of the child.

Key words: speech development, speech disorders, movement, language games, speech stimulation

1. UVOD

Čudo govora ili tajna govora tema je koja je od davnina zaokupljala kako znanstvenike, tako i laike. Činjenica da dijete u prosjeku do kraja treće godine starosti ovlada tako složenim sustavom kao što je jezik zaista je vrijedna čuđenja, ali i propitivanja. Posebno se to odnosi na propitivanje o kvaliteti govora kojim je dijete okruženo, odnosno o adekvatnosti govornih uzora i okruženja, kao i o odgovornosti koju odrasli imaju u posredovanju govora, a koje često nisu svjesni (Velički i Katarinčić, 2011).

Od svih živih bića samo čovjek govori. Govor je čovjeku urođen; ako mu se oduzme govor, čovjek je oštećen. Između nas i svijeta nalazi se sam govor koji nas posreduje. Od svih autoportreta koje izlažemo društvu najvažniji je onaj izrađen u tehnici govora. Ali ne samo da nas govor oslikava, on nas i oblikuje, izgrađuje i uljđuje; zdrav duh je u zdravu govoru. Toga treba biti svjestan svaki pojedinac, svaki roditelj u odnosu na svoje dijete i društvo za sebe u cjelini (Škarić, 1988). Prema Andrešić, Benc Štuka, Gugo Crevar, Ivanković, Mance, Mesec, Tambić (2010) govor je optimalan i najučinkovitiji način primanja i prenošenja informacija, usvajanja novih znanja, sredstvo socijalizacije. Koliko je važan kazuje činjenica da je danas gotovo nemoguće izdvojiti segment života i djelovanja čovjeka u kojem govor i jezik nisu bitan aspekt djelovanja i pokretači razvoja. I danas, bez obzira na napredak tehnologije, govor ipak ostaje osnovno sredstvo komunikacije među ljudima.

Za mnogu današnju djecu može se reći da su siromašna maštom i jezikom. Za nemali broj predškolske djece možemo ustvrditi da teško mogu izreći potpunu rečenicu ili da neispravno govore, ili pak da svoje osjećaje i misli teško izražavaju riječima. Stručni timovi u vrtićima i školama žale se na razne govorne teškoće koje su u porastu, na nedovoljno razvijen, nejasan i "loš" govor djece. Istraživanja pokazuju da se kod gotovo svakog četvrtog djeteta mogu ustanoviti poremećaji u govoru ili komunikaciji, a deficiti se mogu nalaziti na različitim razinama (Ferrari, 1998, prema Peti-Stantić i Velički, 2008: 10).

Kako bi dijete ovladalo govorom bitni su sljedeći preduvjeti: dobro zdravlje, uredno razvijeni govorni organi, uredan intelektualni razvoj, uredan sluh i poticajno okruženje. Kako je obitelj prvo okruženje s kojim se dijete susreće, ona ima najvažniju ulogu u cjelokupnom dječjem razvoju, a samim time i u razvoju govora. Poticajno

okruženje jako je bitno za dječji razvoj. Stoga, roditelji, odgajatelji te ostale osobe iz djetetova okruženja moraju djeci osigurati optimalan razvoj njihova govora i spriječiti mogući nastanak govornih poremećaja.

Cilj ovog diplomskog rada jest prikazati govorne poremećaje koji se pojavljuju kod djece, njihovo sprječavanje i načini kojima trebamo poticati pravilan razvoj govora. Za početak ćemo opisati govor i razvoj govornog izraza kod djece. Zatim slijedi detaljniji prikaz poremećaja izgovora, jezičnih teškoća, poremećaja ritma i tempa govora i poremećaja glasa. Prikazat ćemo i afaziju i disfaziju dječje dobi te ćemo se osvrnuti na međuovisnost govora i motorike i na jezične igre koje su u službi poticanja pravilnog razvoja govora, od kojih značajnu ulogu imaju igre prstima i ritmične pjesme. Naposljetku ćemo prikazati koliko je poticanje razvoja govora bitno i ujedno doći do zaključka kako jezično-govorni razvoj treba stalno poticati jer su uredno razvijen jezik i govor preduvjet za primjeren razvoj djeteta.

2. GOVOR I RAZVOJ GOVORNOG IZRAZA KOD DJECE

Govor je temelj ljudske komunikacije i značajan je za cjelokupan djetetov razvoj. Već prva izgovorena riječ predstavlja veliku radost (Velički i Katarinčić, 2011: 8).

Govor se razvija postupno te predvidivim redosljedom. Dijete rođenjem donosi na svijet predispozicije za usvajanje govora. Sva zdrava djeca imaju anatomske i glasovne mogućnosti kako bi naučili glasove bilo kojeg jezika. Te mogućnosti djeca ostvaruju u interakciji sa njihovim socijalnim okruženjem, osobito obiteljskim. Rano djetinjstvo najosjetljivije je razdoblje za usvajanje govora. Stoga je jako važno da u tom osjetljivom periodu dijete ima adekvatno poticajno okruženje kako bi razvilo govor (Starc, Čudina Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004).

Razvoj govora kod djeteta složen je i suptilan proces na koji može utjecati mnogo različitih čimbenika, pa je upravo zbog toga obitelj, kao djetetovo najprirodnije okruženje, najbitnija u procesu razvoja govora, kao i ostalim razvojnim područjima (Škarić, 1988). Djeca se rađaju s velikim jezičnim potencijalom koji tijekom prvih nekoliko godina života omogućava da se govor razvija na nevjerojatan način (Škarić, 1988). Međutim, ispraznom uporabom, lošim govorom, riječ gubi navedeni smisao, a utjecaj koji ona ima na razvoj dječjeg govora, pa i na cjelokupan razvoj djeteta, postaje upitan. Posebno valja imati na umu da dijete govor prima još intenzivnije od odraslih. Govor upućen djetetu ima značajan utjecaj na njegov osjećajni život, može potaknuti ili osiromašiti njegov razvoj, posebno njegov emocionalni i socijalni aspekt. Dijete se do svoje sedme godine života nalazi u vrlo senzibilnom razdoblju za usvajanje govora, odnosno za uspostavljanje temelja za cjelokupan daljnji razvoj, i tjelesni i duhovni. Dio je tog razdoblja i tzv. kritično razdoblje u razvoju govora u kojem su iznimno važni vanjski utjecaji (Velički i Katarinčić, 2011).

Najintenzivniji razvoj jezika i govora događa se u prve tri godine života, kada dijete prođe faze od prvog krika, glasanja, do kompetentne participacije u razgovoru u kojem govorom može izraziti svoje potrebe, osjećaje, stavove, boriti se za sebe, utjecati na druge. Taj se razvoj odvija po predvidivim etapama (Mesec, 2010). Predgovorno razdoblje počinje rođenjem i traje do 9. mjeseca, govorno razdoblje obilježava pojava prve riječi sa značenjem od 9. do 15. mjeseca, prve se rečenice javljaju od 18. do 24. mjeseca, a naglo širenje rječnika i usvajanje gramatičnosti od

druge do treće godine. Izuzetno su važni jezično – govorni poticaji u prvim mjesecima života svake bebe. Beba svojim plačem poručuje o svojim stanjima: gladna sam, žedna, uznemirena, dakle izražava svoje potrebe i na taj način komunicira sa svojom okolinom (Mesec, 2010).

Slušanjem glasova iz okoline beba raspoznaje ugodne od neugodnih i poznate od nepoznatih glasova, te reagira na njih. Kako raste, tako stječe sposobnost imitacije glasova, slogova, te izgovaranja prvih riječi. U tom periodu djeca vrlo brzo uče da riječi predstavljaju objekte, akcije i mišljenja. Rječnik brzo raste, djeca usvajaju jezična pravila: sintaksu, morfologiju, pragmatiku. Dijete usvoji bazu materinskog jezika s tri godine. To znači da je usvojilo određen fond riječi, može kombinirati riječi u rečenice prema sintaktičnim i morfološkim pravilima, dok se izgovor glasova usvaja do pet i pol godina. No, tu ne prestaje usvajanje jezika. Ulaskom u školski sustav, kada nauči čitati i pisati, počinje i formalno učenje jezika, što znatno doprinosi daljnjem jezično-govornom razvoju. Jezik se razvija i uči cijeli život, sve dok čovjek ima sposobnost učenja (Mesec, 2010).

Mesec (2010) napominje kako djeca obično jezik usvajaju lako, s ugodom i bez napora njih samih i njima bliskih osoba. Ako to nije tako, ulazimo u kontinuum različitih odstupanja u razvoju jezika: od blažih, kada se samo pojačanom stimulacijom može uspješno djelovati na razvoj jezika i govora kod djeteta, do težih, koji zahtijevaju provođenje ciljanih vježbi za korekciju nastalih poremećaja.

Tijek razvoja jezika i govora vrlo je snažan pokazatelj ukupnog djetetovog razvoja, no njega mogu narušiti različiti rizični faktori kao prijevremeno rođenje, niska porođajna težina, oštećenje sluha, moždana krvarenja, zanemarivanje djeteta, zlostavljanje te niz drugih stanja, što se pokazuje rizičnim za primjeren jezično-govorni razvoj (Mesec, 2010).

Kada dijete kasni u usvajanju jezika, roditelji najprije uspoređuju govor svoga djeteta s govorom vršnjaka, donose zaključke, skloni su čekati prije nego što se obrate za stručnu pomoć, nadajući se da će dijete sazrijevanjem prerasti probleme. Nasuprot tomu, rano prepoznavanje odstupanja, rane pojačane stimulacije razvoja govora i rane intervencije sprečavaju nastanak poremećaja koji se negativno odražavaju na cjelokupni djetetov razvoj (Mesec, 2010).

Djeca se rađaju spremna i sposobna usvajati jezik. Ona imaju urođenu želju za komuniciranjem te sposobnost ovladavanja bar osnovama komunikacije, iako još uvijek nisu bili izloženi bogatstvu jezika. Kako bi dijete naučilo govoriti i vladati materinskim jezikom nisu mu potrebne lekcije, pomagala niti posebni poticaji i upute, već je glavno sredstvo koje dijete treba u govorno-jezičnom razvoju upravo dobar jezični uzor, a upravo su roditelji svojoj djeci primarni jezični uzori. Većina djece slijedi sličan put jezičnog razvoja. No, ipak svako dijete je jedinstveno te ima svoj individualni tempo razvoja. Različitost u usvajanju jezika pod utjecajem je dječjih stilova - osobnosti i temperamenta (Apel i Masterson, 2004).

Ako želimo da dijete kreativno djeluje u govoru i bude sposobno za izražavanje, onda mu trebamo pružiti mogućnost slušanja različitih kvaliteta govora i njegov dublji smisao, a na temelju toga dijete stječe percepciju i stvara poveznicu. Takvo iskustvo dijete stječe slušanjem priča, bajki i poezije, a zatim i kreativnim jezičnim igrama u kojima u jednom aspektu smislenost može izraziti. Komunikacija s djecom neophodno je potrebna za zdrav razvoj govora. U prvih sedam godina života dijete je posebno otvoreno za oponašanje uzora. Uzor djeluje više od sveg odgajanja. Djetetu samo moramo omogućiti da bude u blizini svoga uzora (Velički, 2009).

3. POREMEĆAJI IZGOVORA

Najučestaliji govorni poremećaji u općoj populaciji djece su upravo poremećaji izgovora. *Pojam poremećaj izgovora obuhvaća takva odstupanja u govoru u kojima dijete, zbog različitih razloga, ne može pravilno izgovoriti neke glasove, međusobno ih miješa ili sasvim izostavlja, nepravilno izgovara slogove i cijele riječi, dok mu je rječnik dovoljno bogat, a i sam govor je gramatički pravilan* (Posokhova, 1999: 55).

Benc Štuka (2010) navodi kako gotovo da i nema jezično-govornog poremećaja koji nije popraćen i poremećajem izgovora, bilo da je riječ o poremećaju izgovora glasova ili nesigurnoj riječi. Izgovorni poremećaji najčešće su prisutni kod predškolske i školske djece, a nalazimo ih i u odraslih, ali nešto u manjem postotku (Benc Štuka, 2010: 19).

Prema Posokhovej (1999), dijete usvaja govor postupno, a jednako tako je i sa izgovorom. Prvi glasovi koje dijete proizvodi su izgovorno nejasni i akustički neodređeni, ali se izgovor s godinama usavršava. Dijete se postupno približava ispravnom izgovoru svakog glasa. U glasovnom sustavu svakog jezika postoje glasovi ranog i kasnijeg sazrijevanja. Ranije se pojavljuju glasovi koji su jednostavniji za izgovor, a kasnije se pojavljuju glasovi koji zahtijevaju veću potrošnju energije i složenije pokrete govornih organa, posebno jezika, a imaju i složenije akustičke karakteristike.

U trećoj godini djeca obično pravilno izgovaraju sve samoglasnike i oko desetak suglasnika. Ostale glasove izostavljaju ili ih zamjenjuju drugim postojećim glasovima ili ih izgovaraju umekšano. Nakon treće godine glasovi se postupno čiste i u četvrtoj i petoj godini izgovaraju se čisto i ispravno. Izgovor složenijih glasova tolerira se do pet, najviše do pet i pol godina. Stoga, dijete staro pet i pol ili šest godina mora posve ispravno izgovarati sve glasove (Posokhova, 1999: 23).

Razvoj izgovora kod svakog je djeteta individualan i postupan. No, Posokhova (1999) je kreirala tablicu pojave ispravnog izgovora glasova u odnosu na dob koja može poslužiti kao orijentacija praćenja dječjeg izgovora glasova.

Tablica 1: *Dob pojave ispravnog izgovora glasova u godinama* (Posokhova, 1999: 24)

1 – 2	2 - 3	3,5 – 4,5	4,5 - 5
A, O, E, P, B	I, U, F, V, T, D, N, NJ, M, K, G, H, J	S, Z, C, Š, Ž, L, LJ	Č, Ć, DŽ, Đ, R

Glavna svrha tablice je pomoći roditeljima da bolje upoznaju svoje dijete i procijene da li razvoj govora teče ispravno. Osim roditeljima, tablica može poslužiti i stručnjacima vrtića i škole koje dijete pohađa. Odgajateljima, učiteljima, pedagogima i logopedima, bit će lakše planirati odgojne postupke uzimajući u obzir njegove individualne crte (Posokhova, 1999).

Valja naglasiti da poremećaji izgovora često prate druge govorne poremećaje, a katkada su im najzamjetljiviji simptom. Roditelj možda neće primijetiti odstupanja u strukturi rečenice, ali će ih zaostajanje izgovora navesti da potraže stručnu pomoć. Brojne smetnje izgovora nalaze se i u mentalno nedovoljno razvijene djece, što sve povećava postotak osoba s dislalijom (Škarić, 1988).

3.1. Kako prepoznati poremećaj izgovora?

Benc Štuka (2010) navodi kako poremećaje izgovora možemo uočiti na razini glasova ili riječi, a mogu se javiti u tri oblika:

1. Izostavljanje ili nečujna realizacija glasa – omissija,
 2. Zamjena glasa – supstitucija
 3. Nepravilno izgovaranje glasa ili skupine glasova – distorzija
- (Benc Štuka, 2010: 21).

Omissiju Vuletić (1987) opisuje kao nečujnu realizaciju nekog glasa jer taj glas ostavlja trag koji se ostvaruje pauzom, pojačanom napetošću ili produžavanjem glasova ispred ili iza poremećenog glasa. Primjerice, umjesto RIBA, dijete izgovara IBA, ili umjesto KRAVA, dijete izgovara KAAVA.

Supstitucije Vuletić (1987) definira kao zamjene jednog glasa nekim drugim iz istog izgovornog sustava. Primjerice, umjesto ŠUMA, dijete izgovara SUMA, ili umjesto RUKA, dijete izgovara LUKA ili JUKA.

Distorzija je prema Vuletić (1987) pogrešan izgovor glasa, a raspon u kojem se javlja je jako velik, od jedva zamjetnog skoro do omissije.

Spomenuti oblici poremećaja izgovora mogu biti: sustavni i nesustavni. Sustavni su oni kod kojih dijete u svom govoru uvijek, na isti način radi određene pogreške bilo da je to izostavljanje, zamjena ili nepravilan izgovor nekog glasa. Dok se pod nesustavnim smatra da je dijete nesustavno, ne uvijek i ne na isti način radi pogreške u izgovoru glasova, iako te iste glasove može u pojedinim situacijama i pravilno izgovoriti. Nesustavne greške izgovora mogu pratiti rani govorni razvoj, pa ako nisu prečeste u govoru djeteta smatraju se dijelom normalnog govornog razvoja do četvrte godine. No, ostanu li nesustavne greške izgovora i nakon četvrte godine života, možemo govoriti o leksičkoj dislaliji ili nesigurnoj slici riječi. Dijete, naprimjer izostavlja slogove ili glasova u riječima (papir – pir), dodaje slogove ili glasove u riječima (lokomotiva – lokomokotiva), zamjenjuje mjesto slogovima i glasovima u riječima (poklopac – klopapac) (Benc Štuka, 2010: 22).

Glasove dijelimo na nekoliko glasovnih skupina, a poremećaj izgovora najčešće zahvaća cijelu glasovnu skupinu (Benc Štuka, 2010).

Kako navodi autorica Benc Štuka (2010), prema glasovnim skupinama razlikujemo sljedeće poremećaje:

- a) *Sigmatizam* – poremećaj izgovora glasova /S/Z/C/, /Š/Ž/Č/, /DŽ/Đ/; Najučestaliji poremećaj glasova je upravo ove glasovne skupine. Glasovi iz ove skupine, osim međusobno mogu biti zamijenjeni i drugim glasovima, najčešće glasovima /T/ i /D/.
- b) *Rotacizam* - poremećaj izgovora glasa /R/.
- c) *Lambdacizam* - poremećaj izgovora glasova /L/ i /LJ/.
- d) *Kapacizam i gamacizam* – kapacizam je poremećaj izgovora glasa /K/, a gamacizam je poremećaj izgovora glasa /G/. Glasovi su najčešće zamijenjeni, /K/ je /T/, a /G/ je /D/.
- e) *Tetacizam i deltacizam* – tetacizam je poremećaj izgovora glasa /T/, a deltacizam je poremećaj izgovora glasa /D/.

- f) *Etacizam* – poremećaj izgovora glasa /E/. /E/ je jedini samoglasnik koji može biti poremećen, a upućuje na moguća blaga centralna oštećenja. (sve prema Benc Štuka, 2010: 22).

3.2. Uzroci poremećaja izgovora

Česti uzrok odstupanja izgovora su različite manje ili veće nepravilnosti u anatomskoj građi govornih organa koje nastaju tijekom embrionalnog perioda ili tijekom ranog djetinjstva. Nepravilan izgovor također uzrokuje nedovoljna pokretljivost i opća nespretnost govornih organa. Kao mogući uzrok odstupanja izgovora potrebno je naglasiti slabo razvijen fonematski sluh, odnosno specifični sluh koji ima sposobnost prepoznavati i razlikovati glasove koji oblikuju riječ. Zbog nerazlikovanja nekih bliskih glasova dijete ih zamjenjuje i u vlastitom govoru. Uzrok poremećenog izgovora je i nepravilan odgoj govora djeteta u obitelji. Jedna varijanta nepravilnog odgoja govora je kad odrasle osobe dugo tepaju djetetu, prilagođavajući se dječjem govoru i umiljavajući se brbljanju mališana. To koči razvijanje ispravnog izgovora. Druga varijanta je suprotna, ali isto toliko štetna. To je pretjerani perfekcionizam prema djetetu sa strane roditelja, kada roditelji zahtijevaju čisti i potpuno ispravni izgovor dok dijete za njega još nije spremno. Pretjerani roditeljski zahtjevi mogu izazvati ne samo teška izgovorna odstupanja, već i mucanje. Neispravan izgovor se može pojaviti i zbog oponašanja lošeg uzora. Dijete može oponašati neispravan izgovor člana obitelji. Posebno je štetna stalna komunikacija s ljudima čiji je govor nejasan, izgovorno nepravilan ili ubrzan. Važno je da dijete uvijek čuje što više pravilni govorni uzor da ga može usporediti s nepravilnim i izabrati pravilni. Odstupanja se u izgovoru ponekad mogu pojaviti i kada malo dijete istodobno uči dva ili više jezika. Djeca često imaju tendenciju prenositi način izgovora glasova iz jednog jezika u drugi. Jedan od ozbiljnih uzroka poremećaja izgovora je pedagoška zapuštenost zbog rane socijalne deprivacije djeteta (Posokhova, 1999: 56 – 58).

3.3. Sprječavanje poremećaja izgovora

Prvi preventivni postupak pri sprječavanju poremećaja izgovora je osiguravanje psihofizičkog zdravlja, što počinje već u trudnoći majke. Kako bi spriječili nastanak anatomskih malformacija govornih organa nastalih tijekom embrionalnog perioda, važna je tjelovježba, kretanje na svježem zraku, zdrava prehrana te psihička stabilnost i udobnost (Posokhova, 1999).

Posokhova (1999) napominje kako se ne preporučuju dube varalice jer umanjuju istraživačku aktivnost usmjerenu prema vanjskom svijetu te rad psihičkih procesa, a štetne su za razvoj govornih organa. Uzrokuju nepravilno formiranje vilica i zubi. Važan dio prevencije poremećaja izgovora su higijena zubi te dobra i kvalitetna ishrana. Štetne navike poput grizenja usnica i obraza te sisanje palca zbog nezadovoljene potrebe za sisanjem rezultiraju nepravilnim razvojem prednjih dijelova gornje i donje vilice.

Djetetu koje ima teškoće u izgovoru treba logopedska pomoć. Stručna logopedska pomoć ili logopedska terapija podrazumijeva niz specijaliziranih metoda i postupaka s ciljem korekcije poremećaja izgovora kod djeteta uz savjetodavni rad s roditeljima. Ono što roditelji i odgojitelji mogu učiniti za njega je da mu pružaju dobar govorni model, budu podrška djetetu i kad je ono samo svjesno svoje teškoće u izgovoru, da nikako ne ispravljaju dijete, jer kad bi moglo pravilno izgovarati, sigurno bi to i činilo. Bitno je ne posramljivati dijete zbog načina govora te ne dozvoliti drugima da to čine. Također je od značajne važnosti da roditelji i odgojitelji motiviraju dijete za dolazak na logopedsku terapiju, pohvale njegov trud i zalaganje tijekom terapije (Benc Štuka, 2010).

4. JEZIČNE TEŠKOĆE

Dijete samo slušajući govor svoje okoline postupno usvaja gramatička pravila i oblikuje jezičnu razinu govornog izražavanja. Koliko je jezik po svojim sastavnicama kompleksan, uvjerit će se tek kroz daljnje školovanje, kada bude osvijestilo mnoga pravila koje je nesvjesno usvojilo. Kod većine djece taj put usvajanja jezika prolazi bez teškoća, no kod pojedine djece možemo uočiti zaostajanja, što iziskuje praćenje i posebne postupke prema djetetu u cilju poticanja ranog jezično-govornog razvoja (Benc Štuka, 2010: 27).

Prema Benc Štuka (2010), uoče li se zaostajanja ili odstupanja u jezično-govornom razvoju djeteta, možemo razlikovati nekoliko tipova teškoća:

- a) Usporen jezično-govorni razvoj ili nedovoljno razvijen govor
- b) Nerazvijen govor
- c) Posebne jezične teškoće (Benc Štuka, 2010).

4.1. Usporen jezično-govorni razvoj

Pod terminom usporeni razvoj govora podrazumijevaju se lakši oblici zaostajanja u govornom razvoju. I tu ima gradacija, a osnovno je da dijete razumije govor i da se služi rečenicom, ali ona nije primjerena kronološkoj dobi (Škarić, 1988). Ponekad kod djeteta mogu biti prisutne i teškoće u razvoju motorike i smetnje pažnje. Dijete s dijagnozom nedovoljno razvijenog govora može imati i teškoće u usvajanju predvještina čitanja i pisanja (Benc Štuka, 2010).

Autorica Rade (2003) navodi kako se usporen jezično-govorni razvoj utvrđuje kod djece u dobi do četiri godine života na temelju ovih mjerila:

- a) Dijete progovara kasnije od svojih vršnjaka,
- b) Dijete govori manje od svojih vršnjaka,
- c) Dijete se koristi samo ograničenim brojem riječi,
- d) Dijete rabi kraće i jednostavnije rečenice od svojih vršnjaka,
- e) Dijete ima teškoća u razumijevanju jezičnih poruka, pogotovo pitanja,
- f) Djetetovi iskazi su često agramatični: *Imam dva noge. Ili Dečko ide škola,*
- g) Dijete često rabi neobičan redosljed riječi u rečenici,

- h) Dijete često ispušta slogove u riječima ili im zamjenjuje mjesta (“čapara“ umjesto “čarapa“),
- i) Dijete čini brojne sustavne pogreške izgovora (*pojedini glas uvijek izgovara na pogrešan način*) i nesustavne pogreške izgovora (*u nekim riječima određeni glas izgovori pravilno, a u nekima ne*) zbog čega je njegov govor okolini teško razumljiv (sve prema Rade, 2003: 5).

Prema Rade (2003) djecu usporena govorno-jezičnog razvoja treba što češće i usmjerenije slušno poticati i voditi jer je slušanje temelj učenju govora. Treba im pomagati u razlikovanju šumova, zvukova, tonova, slogova, glasova i riječi. Treba im govoriti polaganije, usporenije. Treba provjeravati njihovo razumijevanje i podučavati ih uz česta ponavljanja. Istodobno poticanje svih osjetila pridonijet će da oni bolje razvijeni osjeti pomognu slušanju u stvaranju predodžbi. To će djeci olakšati učenje i memoriranje, te razvijati njihov rječnik i osjećaj za ritam.

Poticanje razvoja govorno-jezičnih sposobnosti zahtijeva stalno proširivanje djetetova rječnika. Upravo su nedostatan rječnik i nedovoljno razumijevanje jezičnih struktura, najčešći neposredni krivci za manjkavo govorno-jezično izražavanje djeteta. Važno je da dijete obogaćuje svoj rječnik i da novonaučene riječi ima priliku što češće rabiti. Učeći njihovu primjenu u razgovoru s drugima, polako će postajati sve vještije u njihovoj gramatički pravilnoj uporabi. Roditelji i odgajatelji trebaju djetetu biti dobar govorno-jezični model. Biti dobar govorno-jezični model znači obraćati se djetetu polaganijim tempom i bogatom intonacijom, a gramatički i artikulacijski potpuno ispravno (Rade, 2003).

4.2. Nerazvijen govor

Nerazvijen govor ili alalija je najteži oblik poremećaja jezično-govornog razvoja koji podrazumijeva odsustvo govora ili izrazito oskudno rječničko i gramatičko izražavanje koje ponekad može biti samo na razini jedne riječi (Benc Štuka, 2010: 29).

U blažim slučajevima dijete može koristiti gestu, imati naznake želje za komunikacijom uz otežano sporazumijevanje s okolinom i oskudno razumijevanje, dok u najtežim slučajevima dijete ne govori i ne razumije tuđi govor. Nerijetko, taj je

oblik poremećaja samo simptom općeg odstupanja u razvoju djeteta i može se zapaziti prije druge godine života djeteta (Benc Štuka, 2010).

4.3. Posebne jezične teškoće

Prema Benc Štuka (2010), posebne jezične teškoće nepoznatog su uzroka, a odnose se na djecu čije su jezične vještine siromašne u odnosu na dob djeteta i njegove neverbalne sposobnosti. Autorica Ljubešić (1997) navodi kako se poremećaj može javljati i u vrlo različitim stupnjevima težine, od vrlo teškog do vrlo blagog stupnja oštećenja. Često ti blaži stupnjevi nisu ni uočeni ni dijagnosticirani i otkrivaju se tek polaskom u školu i to ponajprije kao teškoće u učenju, a vrlo često i kao teškoće u čitanju i pisanju i tako postaju uzrokom školskog neuspjeha.

Simptomi koji obično prate posebne jezične teškoće očituju se u zakašnjelom pojavljivanju prve riječi u djeteta, zakašnjeloj pojavi rečenice, a rečenica kada se i pojavi nije dovoljno gramatična. Rečenica je agramatična jer joj često nedostaju vezane riječi: prijedlozi, veznici, nenaglašene lične zamjenice. Obično nedostaju glagoli bilo kao sastavni dijelovi složenih glagolskih vremena, bilo kao dijelovi imenskih predikata, pa se čitav govor često svodi na telegrafski stil. Promjene koje u riječima nameću deklinacija i konjugacija također vrlo često izostaju. U govoru prevladavaju imenice. Govor vrvi smetnjama artikulacije, a riječi obično nisu dulje od tri sloga. Česte su i leksičke dislalije (Ljubešić, 1997: 98).

Djeca s posebnim jezičnim teškoćama, u shvaćanju sintaktičkih struktura, vrlo često zanemaruju dubinsku rečeničnu strukturu. Više se povode za strategijom vjerojatnog događaja i slikama koje su najbliže realnom svijetu i njihovom znanju o svijetu, a često se oslanjaju i na pogađanje. Također, djeca s posebnim jezičnim teškoćama pasivnija su i lakše povodljiva u razgovoru, teže se uključuju u razgovor ili pak ne mogu procijeniti odgovarajuće vrijeme da se uključe u razgovor sa sugovornikom, te ne mogu uspješno kontrolirati tijek razgovora čak ni kada im se daju eksplicitne upute i kada tijek razgovora ovisi o njima (Ljubešić, 1997).

4.4. Zašto dolazi do poremećaja jezično-govornog razvoja?

Postoje mnogi čimbenici koji se isprepleću i uzrokuju kasnije progovaranje djeteta i ostalu simptomatologiju koja čini poremećaj u jezično-govornom razvoju. Da bi dijete tijekom svog ranog razvoja moglo usvojiti jezik i ovladati govorom, neophodno je postojanje uredne organske osnove za jezično-govorni razvoj koja prvenstveno podrazumijeva: uredan sluh i mogućnost zvukovnog zahvaćanja i međusobnog razlikovanja glasova, motoričke sposobnosti i vještine, određeni stupanj intelektualnog razvoja, uredan razvoj viših kognitivnih vještina te psihosocijalne sposobnosti (Benc Štuka, 2010: 30).

Općenito za jezično-govorni razvoj bitno je poticajno sociološko okruženje u kojemu dijete odrasta, pa tako socijalno deprivacijska sredina može negativno utjecati i ostaviti posljedice na području jezično-govornog razvoja (Benc Štuka, 2010).

Prema Benc Štuka (2010), važno je znati da djetetov govor treba pravovremeno i primjereno poticati. Od značajne je važnosti da se dijete ne ispravlja i da se ne inzistira da dijete suhoparno ponavlja riječi, fraze i rečenice jer će dijete samo početi oponašati i upotrebljavati riječi u skladu sa svojim mogućnostima onda kad za to bude spremno. Veoma je bitno ponavljati pojedine riječi u različitim oblicima bez obzira na to što ih dijete još ne upotrebljava. Naposljetku, također je od značajne važnosti da se djetetu pravilno govori, što ne znači da mu se treba obraćati strogo i ozbiljno kao odraslome, ali svakako se ne smije iskrivljavati izgovor glasova kada mu se obraća.

5. POREMEĆAJI RITMA I TEMPA GOVORA

U stručnoj literaturi i nalazima za ovaj poremećaj susrećemo sljedeće termine:

- a) Mucanje (Balbuties)
- b) Brzopletost (Batarizam)
- c) Usporen tempo govora (Bradilalija)
- d) "Skandirajući govor" (sve prema Andrešić, 2010: 34).

5.1. Mucanje

Mucanje je govorno ponašanje osobe u komunikaciji s drugim ljudima, čiji značajniji dio čine upravo reakcije te osobe na ono što se u njezinom govoru zbiva. Započinje najčešće u djetinjstvu, potaknuto sklonošću vlastite konstitucije u trenutku kada se govor i jezik intenzivno razvijaju. Očituje se ponavljanjima, produljivanjima i umetanjima riječi ili dijelova riječi, uz koja se u određenom trenutku počinju pojavljivati napeti zastoji govora i disanja, a oni, zbog neugode, te kasnije i jačih negativnih osjećaja koje su izazvali, stvaraju snažnu potrebu da ih se prebrodi dodatnim naporom pokreta dijelova lica ili tijela te izbjegavanjem mnogih riječi, ljudi ili situacija (Galić-Jušić, 2001: 20).

Prema Škarić (1988), kad govorimo o mucanju, ponajprije mislimo na govor osobe koja muca, odnosno na njezino verbalno-glasovno ponašanje koje karakteriziraju slijedeće manifestacije: ponavljanje dijelova riječi i rečenica, produžavanje glasova, zastoji u govoru, neadekvatne pauze, ubacivanje različitih glasova, poštapalice, dulje trajanje govora, razni nepotrebni zvukovi i općenito manja količina govorenja. Nadalje, opisuje i druge pojave po osobu koja muca kao što su: strah pred govorom i govornim situacijama, tikovi, različiti pokreti glavom, tijelom i udovima, neadekvatne fiziološke reakcije, strah, emocionalna nestabilnost, smanjena koncentracija, izbjegavanje vizualnog kontakta sa sugovornikom, netolerantan stav spram govornih situacija (Škarić, 1988).

Galić-Jušić (2001) navodi karakteristike riječi na kojima se najviše muca, a to su: početni glas u riječi, prva riječ u rečenici, naglašeni slog u riječi, širi rečenični sklop, za razliku od pojedinačnih riječi, imenice, glagoli, pridjevi i prilozima za razliku od prijedloga, zamjenica i veznika te višesložne riječi.

Nadalje, Galić-Jušić (2001) navodi sljedeće situacije koje pospješuju mucanje: jezična složenost govornoga iskaza, prepričavanje vlastitoga doživljaja, emocionalna obojenost govora, kognitivni stres uzrokovan nedoumicom pri izboru odgovarajuće riječi, telefonska komunikacija zbog manjeg broja stanki i odsutnosti neverbalne komunikacije, izgovaranje vlastitog imena (snažan dokaz da je mucanje i dijelom naučeno ponašanje, jer je ime jedna od najučestalijih riječi koju izgovaramo, uglavnom pred nepoznatima, što dodaje emocionalni naboj izgovoru te riječi), pričanje viceva ili šala, predviđanje vremenskog tjesnaca tijekom nastojanja da se zadobije nečija pažnja, koji stvara osjećaj kognitivnog stresa, a time i pojačane anksioznosti, vremenski tjesnac (osjećaj da se nema dovoljno vremena za odgovor na neko pitanje ili za neki dulji govorni iskaz), kritički ili nepažljivi slušač, komunikacija s nekim tko je važan (roditelj, nastavnik, osoba suprotnog spola, poslodavac), komunikacija s nepoznatim, sramežljivost u prvom kontaktu, komunikacija s prijateljima (u dječjoj dobi zbog živosti i natjecateljskog duha dječje komunikacije) te komunikacija s poznatima u adolescentnoj ili odrasloj dobi. S druge strane, autorica Galić-Jušić (2001) navodi i situacije koje umanjuju mucanje. Mnoge osobe ne mucaju kada: govore same sebi ili se obraćaju kućnim ljubimcima, govore s drugom osobom uglas (ne čuju sebe na uobičajeni način i umanjuju kognitivni stres u odabiru riječi oslanjajući se na drugu osobu), pjevaju ili se mole, govore i pišu istodobno, govore sporo, govore uz zakašnjelu slušnu povratnu spregu ili govore uz maskirajući šum, govore dubljim tonom glasa, imitiraju nečiji glas i govor te kada koriste neku od govornih tehnika za postizavanje tečnoga govora (Galić-Jušić, 2001: 22-24).

Točan uzrok nastanka mucanju još se uvijek ne zna. Da bi došlo do pojave pravog mucanja obično se trebaju poklopiti ova tri čimbenika:

- Genetska predispozicija (nasljedna sklonost)
 - Karakteristika ličnosti (osjetljiva osoba) i
 - Provocirajući faktor (događajni ili iznenadni stres)
- (prema Andrešić, 2010: 36).

Dijete može imati nasljednu sklonost, može biti izloženo stresu, ali to ne mora nužno značiti da će i mucati. Sam stres bez genetske predispozicije u osjetljivog djeteta ne mora izazvati mucanje. Do pojave pravog mucanja dolazi kad

je dijete po prirodi osjetljivije, ima genetske predispozicije i mora biti izloženo nekom stresu (Andrešić, 2010).

5.1.1. Vrste mucanja

Osim razvojnog mucanja koje nastaje u dječjoj dobi, postoje i dvije vrste mucanja koje se pojavljuju u kasnijoj životnoj dobi. To su psihogeno i neurogeno mucanje. Psihogeno mucanje podrazumijeva početak mucanja u adolescentnoj ili odrasloj dobi nakon nekog stresnog događaja, konflikta u međuljudskim odnosima ili duljeg pritiska kojem je osoba izložena. Karakterizira ga nenadani početak. Mogu postojati produljivanja i ponavljanja kao i napeti zastoji u govoru, neverbalna popratna ponašanja, stavovi i osjećaji bliski onima u mucanju. Psihogeno mucanje se uspješno otklanja kombinacijom govorne terapije i psihoterapije. Neurogeno mucanje je mucanje u odrasloj dobi uzrokovano moždanim ozljedama ili bolestima. Ono se pojavljuje u vidu ponavljanja i produljivanja slogova te napetih zastoja u govoru. Kako je posljedica organske promjene u središnjem živčanom sustavu njegovo otklanjanje ovisi o mogućnostima liječenja primarne bolesti (Galić-Jušić, 2001).

5.2. Brzopletost

Brzopletost je poremećaj brzine i razumljivosti govora. Postoje učestala ponavljanja slogova ili cijelih riječi uz neujednačenu govornu brzinu s mnogo pauza i ubrzanja. Govor je konfuzan, jezično neorganiziran (Galić-Jušić, 2001: 25).

Prema Andrešić (2010), najizraženija obilježja govora brzopletog djeteta su: ubrzan tempo govora, česte artikulacijske pogreške u govoru, nepravilan izgovor glasova, siromašan rječnik, kratke, isprekidane rečenice, po strukturi uglavnom jednostavne, u duljim rečenicama prisutne su gramatičke pogreške, u govoru dijete radi prekide (respiracijske pauze) kao da ne zna što će unaprijed reći, prisutni su zastoji i zamuckivanja, iako dijete češće ponavlja slogove ili riječi nego izolirane glasove, često se u govoru potpomaže gestama i poštapalicama, pokaznim zamjenicama, posjeduje kratku i lako otklonjivu pažnju, teško se koncentrira na bitno, nije svjesno svojeg govornog poremećaja, ponaša se prirodno slijedeći svoje potrebe i misli, teško ili uopće ne prihvaća norme okoline. To je obično neuredno i nemirno, ali simpatično i izrazito komunikativno dijete (Andrešić, 2010: 39).

U osnovi poremećaja kratki je raspon pažnje, a to se odražava u svim aktivnostima. Nakon veoma kratkog svraćanja pažnje na jednu aktivnost, brzopletaša počinju zanimati druge stvari, zaboravlja na prošlu aktivnost, gdje je, s kim je, u kojoj je situaciji, ne razumije, odnosno i ne primjećuje da mu se nešto govori, da se nešto događa (Škarić, 1988). Stoga, navodi Andrešić (2010), brzopletu djecu treba usporavati u aktivnostima, zbog kratke i lako otklonjive pažnje, u radu treba češće mijenjati aktivnost i praviti češće stanke. Kroz pjevanje i recitiranje usporava se govor i potiče usvajanje ritma i melodije. Treba poticati pričanje i prepričavanje priče, čime se potiče sposobnost pamćenja. Također, treba poticati motoriku cijelog tijela: hodanje po taktu, plesanje, pljeskanje rukama i slično. Time se potiče i razvija auditivna pažnja bitna za razvoj govora i jezika (Andrešić, 2010).

Andrešić (2010) navodi kako je relativno malen broj osoba s čistim mucanjem ili brzopletošću, uglavnom su ta dva poremećaja miješana. Zbog toga se u dijagnostici brzopletošću može zamijeniti s mucanjem. Ponekad se događa da se mucanje i brzopletošću isprepleću kod istog djeteta i pitanje je koji će od ova dva poremećaja prevladati. Brzopletošću se od mucanja razlikuje po tome što dijete koje govori brzopleto nema strah od govora, ako usmjeri pažnju na govor, ono govori bolje, u teškim situacijama također govori bolje jer je orijentirano na govor, dok u opuštenim situacijama govori lošije jer je dijete opušteno pa je samim time i pažnja lošija. Nakon pauze u govoru dijete govori bolje jer se koncentrira na govor, učenjem stranog jezika brzopletaš popravi govor zbog sistematičnosti učenja, čitanje poznatog teksta brzopleto dijete čita lošije, dok čitanje nepoznatog teksta čita bolje jer se koncentrira na sadržaj (Andrešić, 2010: 40).

5.3. Bradilalija

Bradilalija je pretjerano spor govor. Javlja se kao posljedica organskih oboljenja središnjeg živčanog sustava, kao i kod neke djece s mentalnom retardacijom i psihički bolesne djece (Andrešić, 2010: 41).

Glavno obilježje usporenoga govora je produžavanje svih glasova, a posebno samoglasnika. Osobe s takvim govorom su inače usporene, tromе, nespretnе. Ostavljaju utisak lijenosti i nezainteresiranosti. Govor okoline često ih zbunjuje jer ga nisu kadri shvatiti niti slijediti, s obzirom da ne odgovara njihovom ritmu. Stoga vrlo

često ne mogu shvatiti upućenu im poruku. Misaoni procesi su im usporeni, a reagiranje kasni. Vrlo često govore kroz nos. Takav je govor neugodan za slušaoce jer je zamoran zbog razvučenosti i nejasnoće (Škarić, 1988).

Kod djece s usporenim govorom treba poticati i vježbati motoriku cijelog tijela, a preko nje motoriku govornih organa. Na takav način u konačnici vježbamo i sam govor (Andrešić, 2010).

5.4. “Skandirajući govor“

Do skandirajućeg govora dolazi zbog nemogućnosti usklađivanja finih pokreta organa za artikulaciju. Tempo govora takve djece najčešće je usporen, a ritam narušen promjenama visine i intenziteta govora (Andrešić, 2010).

Skandirajući govor može se javiti u djece i uslijed povećanih adenoidnih vegetacija, nekih oblika astme ili alergijskih oboljenja dišnih putova. Kod takve djece poremećena je respiracija ali i fonacija. Takva otežana, isprekidana i napeta respiracija može utjecati na tempo i intonaciju govora, što u konačnici stvara “skandirajući ili jecajući govor“. Osim toga, poremećaje ritma i tempa govora može uzrokovati lošija pokretljivost artikulacijskih organa, kao i neprimjerena pažnja djeteta, ali su simptomi poremećaja tada puno blaži u odnosu na prethodno navedene. Preporučuje se u radu s takvom djecom provoditi vježbe disanja, vježbe opuštanja ili napetosti miškulature i vježbe motorike artikulatora (Andrešić, 2010).

6. POREMEĆAJI GLASA

Poremećajima glasa mogli bismo nazvati sve ono što smanjuje učinak komunikacije i čini glas manje ugodnim, pri čemu govornik za primjereno jak i ugodan glas troši previše energije (Bolfan-Stošić, 1994, prema Mance, 2010: 43).

Prema Mance (2010) najčešći poremećaj glasa u dječjoj dobi je promuklost ili disfonija. U dječjoj populaciji ona nije rijetkost. Ispitivanja su pokazala da je promuklost prisutna kod 50 do 60 posto školske djece. Taj postotak ukazuje na nužnost pojačane brige o dječjem glasu već od najranije dobi, jer je zdrav dječji glas preduvjet za razvoj zdravog glasa odrasle osobe (Mance, 2010).

Promuklost označava svako odstupanje od normalnog obilježja visine, intenziteta i kvalitete glasa. Ovisno o duljini trajanja simptoma, promuklost može biti akutna ili iznenadna te kronična promuklost. Iznenadna promuklost traje kraće vrijeme i obično prolazi nakon odgovarajuće terapije, dok kronična promuklost traje dulje vrijeme, nekoliko tjedana, mjeseci ili čak godina. Dugotrajnu promuklost u dječjoj dobi može uzrokovati: hiperkinetička disfonija koja je najčešće uzrokovana dugotrajnom pogrešnom uporabom glasa (preglasno govorenje, vikanje, napete vokalne igre, pretjerano kašljanje), vokalni čvorići ili noduli koji nastaju kao posljedica dugotrajnog hiperkinetičkog načina fonacije. Glasovi djece s hiperkinetičkom disfonijom i vokalnim nodulima zvuče isto. Njihov glas se opisuje kao hrapav, šuman, mukao, s osciliranjem intenziteta i glasnoće bez modulacija. Dugotrajna hiperkinezija može prijeći u hipokineziju, pa glas postaje poput šapta (Mance, 2010).

6.1. Sprječavanje poremećaja glasa u djece

Prevenција, rano otkrivanje i tretiranje problema glasa u dječjoj dobi veoma su važni. Djeca će inače svoje krivo stečene fonatorne mehanizme prenijeti i u odraslu dob. Prenaprežući svoj glas, izazvat će dugotrajnu promuklost koja može prouzročiti i trajne promjene na glasnicama. Osobe s ograničenim glasovnim mogućnostima mogu imati većih problema u komunikaciji, a isto tako bit će sputane u izboru svog budućeg zanimanja (Mance, 2010).

Higijena i odgajanje glasa od ranog djetinjstva su važni u svrhu sprječavanja različitih glasovnih odstupanja. Osnovne preventivne mjere sprječavanja glasovnih poremećaja u predškolskoj dobi su prekaljivanje organizma (povećavanje njegove otpornosti na prehlade, viroze, infekcije koje uzrokuju oboljenje grla, nosa, glasovnih organa, dišnog sustava), pjevanje, ovladavanje navikom racionalnog trbušnog disanja i mekog glasovnog izvođenja (Posokhova, 1999).

Prema Posokhovej (1999), jedan od važnih postupaka higijene i odgoja dječjeg glasa je sustavno pjevanje. Pjevanje prirodno stimulira razvoj glasovnog aparata – jača glasnice, razvija njihovu funkcionalnu specifičnost, uvježbava muzičku memoriju, slušnu pažnju, tečnost i ispravnost izgovora. Istraživanja su pokazala da pjevanje blagotvorno utječe na cijeli dječji organizam i dobro stimulira mentalni razvoj (Posokhova, 1999: 95). Također, kod sprječavanja promuklosti i drugih glasovnih poremećaja, autorica Posokhova (2010) posebno naglašava negativno djelovanje pasivnog pušenja na dječji glasovni aparat i na zdravlje cijelog organizma te je čuvanje djeteta od pasivnog pušenja važan dio prevencije glasovnih poremećaja.

Stoga, kod sprječavanja poremećaja glasa u djece, trebalo bi svakako izbjegavati: preglasno i naporno govorenje, vikanje, govorenje u buci, dozivanje u daljinu, boravak u prostorijama u kojima je zrak vruć, prehladan, suh, zagađen dimom i prašinom te jela i pića koja mogu iritirati osjetljivu sluznicu larinksa (hladna, vruća, kisela, paprena i ljuta jela, veće količine slatkisha i meda, gazirana pića) (Bolfan-Stošić i Zorić, 1997).

7. AFAZIJA I DISFAZIJA

Termin disfazija odnosi se na lakše oblike oštećenja jezika i govora, a afazija na teže. Za djecu se obično upotrebljava termin disfazija, jer je u većini slučajeva prognoza bolja negoli kod odraslih pa se, kako god izražen bio, poremećaj smatra lakšim (Škarić, 1988: 120). Afazija je jedna od brojnih posljedica moždanog oštećenja. Ponekad je to vrlo dramatična i devastirajuća povreda. Za razliku od nerazvijenog govora, afazija pogađa one koji su već usvojili jezik i govor. Iako je afazija učestalija kod odraslih, ipak i djeca mogu biti njezine žrtve. Prema mišljenju Tikofskog (1966, prema Škarić, 1988: 118) afazija je manifestacija što nastaje zbog djelovanja moždanog oštećenja na komunikaciju.

Disfazije i afazije dječje dobi teško se ili bolje rečeno nikako ne razlikuju po govornim poteškoćama od alalije i usporenog govora, ako je do oštećenja mozga došlo do prije no što se govor počeo razvijati, pa i kasnije, prije no što je dijete steklo bazu govora, a to znači oko treće godine života. Takva se disfazija ili afazija naziva primarnom za razliku od sekundarne koja se može pojaviti uslijed oštećenja mozga nakon što je baza govora već bila izgrađena (Škarić, 1988: 120).

Primarne afazije ili disfazije pokrivaju veliki raspon: od nerazumijevanja i potpune odsutnosti riječi do relativno blagih smetnji u oblikovanju rečenice i nešto izraženijih smetnji artikulacije i leksičkih dislalija. Zajednička su obilježja govora djece s primarnom disfazijom: nedovoljno gramatična ili nezrela rečenica, skućeni rječnik, riječi obično ne prelaze tri sloga, suglasničke skupine nestaju ili dovode do nesigurne riječi, do leksičkih dislalija te smetnje izgovora glasova (Škarić, 1988). Dok sekundarna disfazija ili afazija je uvijek stečena. Javlja se nakon ozlijede mozga i to poslije treće godine života, dakle, kad je baza govora gotova, kad se dijete već izražavalo rečenicama, posjedovalo bogati rječnik, ovisno o svojim sklonostima i o tome koliko se okolina bavila njime, upotrebljavalo je već sve vrste riječi, izgovor mu je bio izdiferenciran, iako još ne posve čist (Škarić, 1988).

Postoji više vrsta afazije: nominalna, motorna, senzorna i potpuna. Za nominalnu afaziju karakteristična je teškoća imenovanja predmeta, stvari ili pojava. Primjerice, kada dijete vidi jabuku, zna što je vidjelo i da se jede, ali ne može izreći riječ jabuka. Kod motorne afazije osoba razumije sve što joj se govori ili čita. Razumijevanje govora je sačuvano, ali je onemogućen spontani govor, odnosno

govorno oblikovanje misli. Kod motorne afazije često je oštećena sposobnost pisanja. Osoba najčešće može napisati svoje podatke, ali ne dovršava rečenicu. Rukopis im je nečitak, često i nespretan. Motornu afaziju često prati i oduzetost desne strane tijela i artikulacijskih organa što dodatno otežava bolest i usporava rehabilitaciju. Budući da je motorna afazija posljedica moždanog udara, rijetko se javlja kod djece. Osobe sa senzornom afazijom nemaju problema s govorom. Govor često djeluje točno, s normalnim ritmom, tempom i melodijom. Međutim, nedostaje smislenost govora pa ni sam bolesnik ne zna što je rekao. Često se javlja i problem s čitanjem. U govoru je oštećena rečenica, i to zbog redukcije gramatike, pa će biti oštećene i sama riječ i artikulacija, ali ipak u manjoj mjeri nego kod motorne afazije. Najtežim oblikom smatra se potpuna afazija, kod koje je oštećeno razumijevanje govora, ali i sam govor (Bouillet, 2010: 130).

8. MEĐUOVISNOST GOVORA I MOTORIKE

Dijete usvaja govor slušajući ga i govoreći, dakle uz pomoć osjetila za sluh i govornih organa. Osim toga važno je skrenuti pozornost na znanstvene spoznaje o povezanosti govora i pokreta, odnosno o povezanosti ruku i govora. Naše su ruke neprestano aktivne, preko njih velikim dijelom komuniciramo sa svijetom oko sebe (Velički i Katarinčić, 2011: 20).

Znanstvenici koji proučavaju razvoj dječjeg živčanog sustava, a posebice razvoj govora otkrili su veliko stimulativno značenje funkcije ruke. Fiziolozi su dokazali da razina razvijenosti dječjeg govora izravno ovisi o stupnju formiranosti finih pokreta prstiju ruku. Tako je, na temelju istraživanja velikog broja djece, otkrivena sljedeća zakonitost: kada razvoj pokreta prstiju odgovara dobi, razvoj govora je također normalan. Kada razvoj fine motorike zaostaje, zaostaje i razvoj govora. Znanstvenici su došli do ozbiljnog zaključka da se formiranje važnih govornih zona u mozgu ostvaruje pod utjecajem živčanih impulsa prstiju ruku. Što su djetetovi prstići aktivniji, to se bolje ostvaruje njegov govorni, emocionalni i intelektualni razvoj (Posokhova, 2007: 115).

Velički i Katarinčić (2011) naglašavaju kako ruke povezuju sensoriku i motoriku: opipavamo neki predmet (taktilno) i njime ciljano manipuliramo (pokretom, prije svega prstiju). Upravo kod djece ta dvostruka funkcija igra značajnu ulogu prije nego što dijete progovori: dojenče upoznaje i shvaća svijet tako što ga dodiruje, što ga dohvaća, a ne tako što ga imenuje. Ukratko, funkcija ruke razvija se od cjeline (cijela ruka) prema dijelovima (lakat, pojedinačni prsti) te od sredine dlana prema van (vrhovi prstiju). Posebno je značajna, kako za djecu, tako i za odrasle, mogućnost kontroliranja ruku uz pomoć očiju, odnosno koordinacija oko-ruka.

Zanimljivo je da se dijelovi središnjeg živčanog sustava, odnosno moždane stanice koje su zadužene za govor nalaze na istome mjestu kao i zrcalni neuroni odgovorni za sustav upravljanja pokretom. Istraživanja su pokazala da se čak ne može isključiti ni njihova identičnost. Sve je to znanstvenike dovelo do zaključka da se govor tijekom čovjekova razvoja razvio iz motoričkog sustava mozga (Bauer, 2006: 75, prema Velički i Katarinčić, 2011).

Suodnos govora i pokreta može se uočiti analizirajući razvoj govora i motorike kod djece, i to od prvih mjeseci života. U razdoblju između šestog i osmog mjeseca

starosti djetete počinje izvoditi ritmičke pokrete rukama, poput pljeskanja. Motorika koja je bila izvan djetetove kontrole postaje ritmična i kontrolirana. Usporedno s tim u govoru se javlja ritam slogova, slogovno gukanje, kao „da-da-da-da“. I dalje slijedi paralelan razvoj motorike i govora. Između osmog i desetog mjeseca starosti djeteta u razvoju motorike mogu se uočiti jednostavne geste koje nose značenje, primjerice gesta pokazivanja ili mahanja. Istodobno se u govoru javljaju prve riječi koje nose isto značenje: „To“, „pa-pa“ i slično. Kada nakon toga djetete počinje oponašati dotad nepoznate radnje, istodobno počinje govoriti riječi koje još nije znalo. Tijekom sljedećih razvojnih faza ta je povezanost i dalje uočljiva: između jedanaestog i trinaestog mjeseca djetete signalizira prepoznavanje nekog predmeta tako što izvodi geste koje se odnose na njegovu primjenu, primjerice prinosi telefon uhu. Usporedno s tim u govoru se javljaju riječi imenovanja „vau-vau“, „koka“ i slično. Ta pojava uporabnih gesta i početak imenovanja u izravnoj su vezi. Djeca koja rano koriste geste sklona su ranom govornom imenovanju stvari i bića iz najbliže okoline (Bauer, 2006: 79, prema Velički i Katarinčić, 2011). Velički i Katarinčić (2011) navode da kako djetete raste, sve će manje koristiti geste, a razvoj govorne kompetencije bit će u porastu. Govor će polako istiskivati gestu, iako će geste pratiti govor tijekom cijelog života i nikada neće u potpunosti nestati.

9. JEZIČNE IGRE U SLUŽBI POTICANJA PRAVILNOG RAZVOJA GOVORA

Dijete osjeća strast prema igri pa je trebamo zadovoljiti. Trebamo mu dati ne samo vrijeme za igranje, već trebamo prožeti tom igrom cijeli njegov život. Cijeli dječji život je igra (Anton Makarenko, prema Posokhova, 1999: 135).

Igra je jedna od osnovnih ljudskih aktivnosti. Davno je uočeno da je čovjek homo ludens – biće koje se igra. Igra omogućuje da se čovjek razvija tjelesno, intelektualno, emocionalno, duhovno, socijalno. Tako čovjek obogaćuje iskustva, druži se i zabavlja, širi spoznaje. Igra je povezana sa svim područjima ljudske djelatnosti u kojima je potrebna kreativnost – s kulturom, umjetnošću, znanošću, sportom. Igrom čovjek razvija i usavršava svoje sposobnosti, poboljšava kvalitetu odnosa s drugima (Šego, 2009: 121). *Igre također djetetu sjajno pomažu u intelektualnom razvoju jer će naučiti mnogo novih činjenica, a potiču i vještine rješavanja problema i pamćenja. Igre također pomažu društvenom razvoju, jer obično uključuju izmjenjivanje, suradnju s drugima i snalaženje u različitim situacijama. I napokon, igre pomažu razvoju tjelesnih vještina, poput spretnosti ruku i koordinacije (Britton, 2000: 56, prema Šego, 2009: 130).*

Jezične su igre “sve igre kojima je izražajno sredstvo jezik u svim svojim pojavnostima“ (Peti-Stantić i Velički, 2008: 7). Učenje kroz igru prirodna je čovjekova aktivnost određena pravilima, simbolična je i transformativna, voljno je i intrinzično motivirana, potiče divergentno mišljenje te pruža zadovoljstvo. Pomaže djetetu osmisliti svoj svijet. Utječe na razvoj percepcije, intelekta, pamćenja, emocija, volje i osobnosti djeteta. Igra omogućuje potaknuti djetetovu maštu, razvijati fantazijsko mišljenje i komunikaciju. Roditelji, odgojitelji i učitelji trebaju promicati igraće aktivnosti vezane za učenje slušanja, govorenja, čitanja i pisanja (Šego, 2009: 131).

Djetetu igra nikada ne smije biti prisila, nego razonoda i zabava. Svaka se igra mora prilagoditi recepcijskim sposobnostima te se u svakoj igri treba pratiti djetetovo raspoloženje. Igra je ključna za razvoj djeteta jer pridonosi njegovom kognitivnom, fizičkom, društvenom i emocionalnom blagostanju. Igra također pruža idealnu priliku za roditelje da se potpuno uključe u odgoj i govorni razvoj svoje djece. Igra omogućuje djeci korištenje vlastite kreativnosti dok razvijaju svoju maštu, spretnost i fizičku, kognitivnu i emocionalnu snagu, važna je za zdrav razvoj mozga, a kroz igru djeca se

u ranoj dobi bave i interakcijom u svijetu oko sebe. Igre omogućuju djeci kreirati i istraživati svijet, osvajajući svoje strahove dok prakticiraju odrasle uloge, ponekad u suradnji s drugom djecom ili odraslim starateljima (Pulkkinen, 2008, prema Šego, 2009: 131).

9.1. Pjesme u obliku igara za razvoj govora

Djetetu je lakše prihvatiti govorno gradivo, ako je ritmično i dostupno vizualiziranju, a pjesma ima upravo te kvalitete. Ritmične i slikovite pjesmice dijete uči spontano, bez naprezanja, zato što osjeća zadovoljstvo već od samog procesa ponavljanja (Hreljević, 2007: 5). Nije dovoljno samo formirati ispravnu artikulaciju glasa, već ju je potrebno automatizirati na posebno odabranom govornom gradivu u kojem se novi glas često pojavljuje u različitim pozicijama, i diferencirati novi glas od njegova supstituta.

Faza automatizacije glasa zna biti za dijete dugotrajna, dosadna i mukotrpana, jer je u njoj neizostavno pomno "uvježbavanje" koje u sebi neminovno sadrži element višekratnog ponavljanja. Ugodna ponavljanja i spontano učenje ritmičnih i jednostavnih pjesmica može pomoći da zanimljivim sadržajem i igrom koja sadrži ritam i pokret, faze automatizacije i diferencijacije pretvorimo u nešto što dijete prihvaća, voli i čime se dobro zabavlja. Pjesmice omogućuju nenaporno postizanje slivenog izgovora, pravilnog ritma, naglaska i intonacije. Osobito su tematske pjesmice o prirodi, životinjama, obitelji i slično, odličan materijal za rad s djecom s nedovoljno razvijenim govorom i specifičnim jezičnim teškoćama. Tematske pjesmice mogu se lako uklopiti u razne dječje igre jer osim govora stimuliraju razvoj cjelokupne dječje psihe (Hreljević, 2007).

Bez obzira o kojoj aktivnosti ili vježbi se radi, važno je da ju dijete doživljava kao nešto ugodno, na što je samo pristalo, što je odabralo i što ga zabavlja i veseli. Igre se odabiru individualno, prema motoričkim, perceptivnim, slušnim i govornim mogućnostima svakog djeteta. U svim igrama bitno je da vlada ugodna atmosfera uzajamne srdačnosti i prihvaćanja.

9.2. Malešnice i igre prstima

Malešnice, pučke dječje pjesme, razvijaju se kod svih naroda. One su u načelu prvi pjesnički tekstovi s kojima se dijete susreće. Najčešće su nastale i nastaju prilikom susreta roditelja i djece, povezuju se s igrom u kojoj dijete aktivno sudjeluje te uključuje i riječi i pokret. To su pjesmice koje su utkane u dječji život i u kojima dijete ne ostaje pasivni promatrač (Velički i Katarinčić, 2011).

Velički i Katarinčić (2011) navode kako su malešnice najpouzdanije i najprimjenjivije za uvođenje djeteta u govor, za poticanje njegova kvalitetnog i jednostavnog usvajanja. Sam govor upućen djetetu na taj način biva nadopunjen i obogaćen onim dijelovima koji su u svakodnevnoj komunikaciji manje prisutni: ritmom, tempom te kombinacijom glasova i slogova potrebnih za pravilan izgovor.

Igre prstima također imaju posebno značenje. U igri prstima dijete povezuje radost s kretanjem svojih udova i tako upoznaje okolinu (Velički i Katarinčić, 2011). Razvijanje fine motorike prstiju je važan dio pripreme djeteta za školu. Fiziolozi su ustanovili da zglobovi djetetovih ruku završavaju svoje formiranje tek u školskoj dobi. Zbog takve fiziologije ruke, pokreti olovkom tijekom pisanja i crtanja, veoma su naporni maloj djeci. Učitelj i odgojitelj koji razumije tu fiziološku specifičnost, radi na sustavnom razvoju djetetove fine motorike i ne postavlja prevelike zahtjeve prema kvaliteti i kvantiteti njegovog grafomotoričkog uratka (Posokhova, 2007).

Pri izvođenju igara prstima djeca moraju biti usredotočena kako bi pravilno izvela radnju, trebaju uvježbati preciznost kako bi mogla pravilno ponoviti tijekom određene radnje. Pritom povezuju pokret i govor na najučinkovitiji način, tj. omogućuju poticanje govora pokretom. Igra za djecu ne predstavlja i ne smije predstavljati prisilu, već upravo igrivi moment i lakoću izvođenja, dopuštanje pokušaja i pogrešaka te ponekad nespretno izvođenje motoričkih radnji. Radost i smijeh koji prate izvođenje potiču djecu na brojna ponavljanja, a pritom i na posredno uvježbavanje određenih jezičnih konstrukcija, izgovora glasova i riječi te tečnosti govora. Na taj način djeca doživljavaju unutarnje obogaćenje u smislu poticanja govora, praćenja radnje govorom, ali i radosti koja se s govorom povezuje. Valja još naglasiti da djecu nikada ne smijemo prisiljavati da tekst ponavljaju za nama u svrhu učenja napamet, nego će se to dogoditi spontano, dakle djeca će prvo ponavljati gestu,

a stihove će zapamtiti tijekom vremena te će oni postati djetetovim unutarnjim blagom (Velički i Katarinčić, 2011).

Poznato je da čim je djetetova motorička aktivnost veća, tim se intenzivnije razvija njegov govor. S druge strane, formiranje finih pokreta prstiju se ostvaruje pod utjecajem govora (Posokhova, 2007).

9.3. Poticanje razvoja govora

Poticati govor kod djeteta, njegovati govor, znači razumjeti zakonitosti njegova razvoja, ali i individualnost svakog djeteta (Škarić, 1988). U skladu s tim potrebno je stvoriti okruženje koje će biti poticajno za govor. Prije svega, to se odnosi na stvaranje okoline u kojoj će se dijete osjećati sigurno i prihvaćeno. Za lakše svladavanje svakodnevnih životnih zadataka potrebna je suradnja. Djeca pristupaju u zajedničku suradnju putem socijalnih vještina koje također razvijaju od najranije dobi.

U govoru današnje djece ponekad nedostaju cijele skupine samoglasnika i suglasnika, ponekad dijete ne zna govoriti dovoljno glasno, tako da ga se ne može čuti s druge strane prostorije. Djeca mogu vikati, mogu glasno izgovarati neke skupine samoglasnika, suglasnika, ali ne mogu artikulirano govoriti. Upravo je stoga važno s djecom ponavljati stihove koji sadrže onomatopeje i ponavljanja. Takvim stihovima uvježbavaju se samoglasnici i suglasnici u njihovoj povezanosti i to zbog njih samih, njihova utjecaja na razvoj djeteta, a ne zbog smisla koji prenose. Djeci nije toliko stalo do informacije, već uživaju u snazi glazbe riječi koja struji u vremenu. Stoga je s djecom iznimno važno što duže igrati igrice u koje je uključeno ponavljanje samoglasnika, dakle igrice vokalizacije, jer se na taj način dijete otvara prema vanjskome svijetu; ono stvara te glasove koji su emotivni, duševni i voljni i koji izražavaju na koji način dijete osjeća vanjski svijet. Kasnije, imenovanjem vanjskoga svijeta, on postaje djetetovo vlasništvo (Velički i Katarinčić, 2011).

Tko djeci želi dobro, mora sam sebe, a onda i njih, potaknuti na takve govorne i pokretne igre, ali prilikom odabira stihova treba prije svega misliti na kvalitetu jezika, slikovitost riječi, umjetničku kompoziciju rečenica. Upravo je to hrana za kojom djeca žude, a ako se i odrasli uspiju oduševiti glazbenom kvalitetom govora, osjetit će i u sebi njegovu ozdravljujuću i izgrađujuću snagu ističu Velički i Katarinčić (2011).

Također valja obratiti pozornost na riječi koje nehotice, odnosno automatski izgovaramo, na poštapalice. Upravo one otkrivaju naša podsvjesna stanja i stavove. Naš svakodnevni govor potrebno je osvijestiti, pretvoriti stihijski govor u svjesni. Ono što nas kao ljude najviše odaje, što odaje naš svjetonazor, naš odnos prema životu, svijetu i drugim ljudima, pa i naše vrijednosti, upravo je naš govor, i to najčešće onaj kojega nismo svjesni. Ma koliko dobru namjeru i imali u odgoju djece, ako iz našega govora izbijaju druge poruke, kojih nismo svjesni, one će jače utjecati na djecu. Komunikacija s djecom odvija se uvijek i u svakom trenutku koji provodimo s djecom, u svakom trenutku prenosimo im svoje stavove i svoje vrijednosti. Roditelji, odgajatelji i učitelji trebali bi uvijek iznova propitivati vlastito ponašanje i postupke, a također bi trebali i propitivati vlastiti govor, govor koji nude djeci te govorno-jezične i književno-umjetničke sadržaje kojima djecu okružuju, njihovu primjerenost te adekvatnost okruženja za slušanje i primanje takvih sadržaja. Tek analizom vlastita govora i svjesnim uranjanjem u jezik može se doći i do osnovnih zaključaka o govoru djece (Velički i Katarinčić, 2011).

Naposljetku dolazimo do zaključka da je za kvalitetan i pravilan razvoj djetetova govora od presudne važnosti da odrasli odvoje vrijeme za poticanje govora te da razviju stav da je i vrijeme provedeno s djecom također njihovo, a upravo je to vrijeme posebno vrijedno. Prema tome dijete za razvoj govora treba, poticajno okruženje, dobre govorne uzore, kvalitetne sadržaje te pozornost i strpljivo slušanje od strane roditelja, odgojitelja i učitelja.

10. ZAKLJUČAK

Razgovor s djecom neophodno je potreban za zdrav razvoj govora. Peti-Stantić i Velički (2009) naglašavaju kako su obitelji danas sve manje i puno roditelja ne odvaja vrijeme za razgovor s djecom. U brzom životnom tempu gotovo da više i nema vremena za pričanje priča i bajki, pa čak ni za kvalitetno slušanje onoga što dijete želi ispričati. Za mnogu djecu, računalo, televizor i mobitel postaje najboljim prijateljem. Djeci nedostaju stvarna, osjetilna iskustva jer se govor ne razvija bez ljudskog okruženja. Šego (2009) ističe kako na djetetov jezično-govorni razvoj utječu urođene sposobnosti, okolina i djetetova samoaktivnost. Obitelj kao najprirodnija djetetova sredina ima značajnu ulogu u razvoju njegova govora. Djetetu treba dati prigodu da govori, da razgovara. Ono mora imati osjećaj slobode izražavanja te uvijek dobiti povratnu informaciju o svojim jezično-govornim pokušajima. Dijete treba imati dovoljno vremena da iskaže svoje misli, treba mu dopustiti pogreške u artikulaciji i gramatici, obavljati s njim različite aktivnosti (Šego, 2009).

Jezično-govorni razvoj treba se stalno poticati. Dijete traži pozornost i strpljivost odraslih. Oni moraju biti govorni uzori djetetu, stvarati pozitivno emocionalno ozračje slobode, povjerenja i ljubavi, na vrijeme prepoznati njegove mogućnosti te pomoći da ih neprestano oplemenjuje i razvija (Šego, 2009). Dobro je poznato da djeca najviše od svega na svijetu vole igru. Zato se u procesu poticanja njihova jezično-govornog razvoja trebaju koristiti posebno razrađene logopedске igre, koje služe razvijanju slušne pažnje, poboljšanju izgovora, stabiliziranju glasa, proširivanju vokabulara te pomoću kojih djeca uče povezivati izgovorene riječi s predmetom ili slikom, uče pravilno oblikovati rečenice i smisleno odgovarati na pitanja (Ivanovsky i Gadasin, 2010).

Kada dijete zaostaje u govornom razvoju, roditelji ponekad čekaju da dijete "spontano progovori", vjerujući da će zaostajanje proći samo od sebe. Na taj se način često gubi dragocjeno vrijeme rane logopedске intervencije. Zato je uvijek bolje voditi dijete na konzultaciju nego čekati da zaostajanje prođe samo od sebe, jer se to obično ne dešava bez neophodne ispravne intervencije kako sa strane roditelja tako i možda sa strane terapeuta. Konzultacija roditeljima pruža priliku da nauče kako stimulirati razvoj govora njihova djeteta koje je jedinstveno kao i svako ljudsko biće, pa zahtijeva i poseban individualni pristup (Posokhova, 1999) jer kao što kaže i poslovice: *Ako ste*

posijali dobro sjeme u najkritičniji period ranog razvoja, dijete će odrasti dovoljno čvrstim da se odupre bilo kojim poteškoćama (Masaru Ibuka, prema Posokhova, 1999).

Može se reći kako jezično-govorni razvoj ima svoj početak, ali ne i kraj. Naime, jezično-govorni razvoj počinje rođenjem i razvija se cijeloga života. U ranom djetinjstvu i predškolskoj dobi roditelji imaju ulogu u razvoju temeljnih djetetovih jezično-govornih vještina koje će djeca nadograđivati različitim životnim iskustvima kroz proces formalnog obrazovanja (Andrešić i sur., 2010).

LITERATURA

1. Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I., Tambić, M. (2010). *Kako dijete govori? Razvoj govora i jezika, najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi*. Zagreb: Planet Zoe d.o.o.
2. Andrešić, D. (2010). *Poremećaji ritma i tempa govora*. U D. Andrešić i N. Benc Štuka (Ur.), *Kako dijete govori?* (str. 34-42) Zagreb: Planet Zoe.
3. Apel, K., Masterson, J. J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje i odgojitelje*. Lekenik: Ostvarenje.
4. Benc Štuka, N. (2010). *Poremećaji izgovora*. U D. Andrešić i N. Benc Štuka (Ur.), *Kako dijete govori?* (str. 19-26) Zagreb: Planet Zoe.
5. Benc Štuka, N. (2010). *Jezične teškoće*. U D. Andrešić i N. Benc Štuka (Ur.), *Kako dijete govori?* (str. 27-33) Zagreb: Planet Zoe.
6. Bolfan-Stošić, N., Zorić, A. (1997). *Higijena dječjeg glasa (Uputstva za rad kod kuće i razvijanje higijene dječjeg glasa)*. Hrvatsko logopedsko društvo, Zagreb.
7. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Galić-Jušić, I. (2001). *Što učiniti s mucanjem? Cjelovit pristup govoru i psihi*. Lekenik: Ostvarenje.
9. Herljević, I. (2007). *Pjesme i igre za razvoj govora pravilnog izgovora, bogatog rječnika, dugog pamćenja i dječje zabave*. U I. Posokhova (Ur.), *Govor, ritam, pokret*. (str. 3-111) Buševac: Ostvarenje.
10. Ivanovsky, O., Gadasin, L. (2010). *Vesela škola s logopedom*. Zagreb: Planet Zoe.
11. Ljubešić, M. (1997). *Jezične teškoće školske djece: oblici, uzroci, posljedice, otklanjanje*. Zagreb: Školske novine.
12. Mance, V. (2010). *Poremećaji glasa*. U D. Andrešić i N. Benc Štuka (Ur.), *Kako dijete govori?* (str. 43-49) Zagreb: Planet Zoe.

13. Mesec, I. (2010). *Razvoj jezika i govora od rođenja do sedme godine*. U D. Andrešić i N. Benc Štuka (Ur.), *Kako dijete govori?* (str. 8-18) Zagreb: Planet Zoe.
14. Peti – Stantić, A., Velički V. (2008). *Jezične igre za velike i male*. Zagreb: Alfa.
15. Posokhova, I. (1999). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece: priručnik za roditelje*. Lekenik: Ostvarenje.
16. Posokhova, I. (2007). *Vježbe prstima i rukama za razvoj mikromotorike i govora*. U I. Posokhova (Ur.), *Govor, ritam, pokret*. (str. 113-152) Buševac: Ostvarenje.
17. Rade, R. (2003). *Poticanje ranog govorno-jezičnog razvoja*. Zagreb. Tiskara Kolarić.
18. Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden Marketing-Tehnička knjiga.
19. Škarić, I. (1988). *Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje*. Zagreb: Mladost.
20. Velički, V., Katarinčić, I. (2011). *Stihovi u pokretu: Malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. Zagreb: Alfa, d.d.
21. Vuletić, D. (1987). *Govorni poremećaji. Izgovor*. Zagreb: Školska knjiga.

Mrežna odredišta:

1. Šego, J. (2009). *Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjem govornom razvoju*. *Govor*, 26 (2), 119-149.

Preuzeto 01.07.2020. sa <https://hrcak.srce.hr/165964>

2. Velički, V. (2009). *Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću*. *Metodika*, 10 (18), 80 – 91.

Preuzeto 01.07.2020. sa <https://hrcak.srce.hr/40817>

Kratka biografska bilješka

Ime mi je Maja Lojen. Rođena sam 05.02.1997. godine u Zagrebu, a živim u Miljani. Osnovnoškolsko obrazovanje završila sam u OŠ Josipa Broza u Kumrovcu. Nakon završetka osnovne škole, upisujem srednju školu u Zaboku, smjer opća gimnazija. Po završetku srednjoškolskog obrazovanja 2015. godine, upisujem kao redovan student Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek u Čakovcu.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Maja Lojen, studentica V. godine Učiteljskog fakulteta – Sveučilište u Zagrebu, Odsjek u Čakovcu, izjavljujem da sam ovaj diplomski rad pod nazivom *Govorni poremećaji kod djece* izradila samostalno uz vlastito znanje, pomoću stručne literature, uz mentorstvo prof. dr. sc. Đure Blažeke.

Potpis: _____